

Ιστορικό Ηχογραφήσεων Μουσικά Χαρακτηριστικά των Τραγουδιών της Αίγινας

Οι μελωδίες που περιέχονται σ' αυτό το CD, επιλέχθηκαν από τουλάχιστον 400 κομμάτια, ηχογραφημένα ανάμεσα στα 1956 και 1986. Οι σχετικές μαγνητοταινίες φυλάγονται στο Μουσικό Λαογραφικό Αρχείο Μέλπωσ Μερλιέ (στο εξής ΜΛΑ) και στο Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Αίγινας (στο εξής ΙΑΜΑ). Οι ηχογραφήσεις πραγματοποιήθηκαν ως εξής:

1. Τον Σεπτέμβριο του 1956 η Δέσποινα Μαζαράκη (με ηχολήπτη τον Louis Berthe) ηχογράφησε στην Πόλη της Αίγινας και στο Μεσαγρό, για λογαριασμό του ΜΛΑ, 85 τραγούδια, μετά από ιδιαίτερα προσεκτική επιλογή που είχε αρχίσει από το 1955.
2. Το 1960 η Γεωργία Κουλικούρδη άρχισε να καταγράφει κι εκείνη με το μαγνητόφωνο

της διάφορα αιγινίτικα τραγούδια και σκοπούς, εργασία που συνέχισε ως το 1986. Η πολύτιμη συλλογή της, που ανέρχεται σε περίπου 230 κομμάτια, κατατέθηκε πρόσφατα στο ΙΑΜΑ.

3. Τον Σεπτέμβριο του 1962, ο Γιάννης Άννινος και εγώ, ως απεσταλμένοι του ΜΛΑ, επισκεφθήκαμε τα χωριά Πέρδικα, Σφεντούρι, Αντοαίου και Παχειά Ράχη και πλουτίσαμε τη συλλογή του ΜΛΑ με περίπου 90 κομμάτια.
4. Ακολούθησαν δύο μικρότερες αποστολές, πάλι με πρωτοβουλία του ΜΛΑ. Το 1969 ηχογράφησα τον λαϊκό βιολιστή Γιώργο Βατικιώτη ή "Άπορο", που είχε παραλειφθεί από τις προηγούμενες ηχογραφήσεις και το 1977 τον βιολιστή και σαντουριέρη Μήτσο

Παγκέ. Οι δυο αυτές εξορμήσεις απέδωσαν περίπου 30 κομμάτια. Στην αποστολή του 1977 συνόδευσε στο τουμπελέκι ο αξέχαστος φίλος Τεντ Πετρίδης (1928-1988).

Όλες αυτές οι ηχογραφήσεις, που έγιναν σε ολόκληρο το νησί και διασώζουν τις φωνές τουλάχιστον 60 τραγουδιστών και την τέχνη μερικών οργανοπαιχτών, μας βοηθούν να βγάλουμε μερικά γενικά συμπεράσματα για τη μουσική παράδοση της Αίγινας.

Η Αίγινα ήταν σταυροδρόμι στο οποίο συνέκλιαν τραγούδια ιδίως από τα νησιά του Αιγαίου και την Αργολίδα, αλλά και από άλλα μέρη, όπως τη Σμύρνη, την Πόλη και την Αττική (παλιά αθηναϊκά αποκριάτικα ή χορευτικά τραγούδια). Το κλέφτικο και γενικότερα το στεριανό τραγούδι δεν ευδοκίμησε ιδιαίτερα στο νησί, αν και που και που τραγουδούσαν ιδίως το "Λαγιαρνί", του "Κίτσου η μάνα κάθεται", "Τ' Αλή Πασά το άλογο", "Στη μέση στα Καλάβρυτα", "Ένας απτός καθότανε" κ.τ.λ.

Αντίθετα στην Αίγινα υπήρχαν άφθονα αποκριάτικα τραγούδια που χορεύονταν από την Κυρια-

κή του "Τελώνου και Φαρισαίου" ως την Καθαρά Δευτέρα, κυρίως μέσα στα σπίτια χωρίς συνοδεία οργάνων και που, όπως σε όλη την Ελλάδα, μπορεί να διαιρεθούν σε κοινά, ευτράπελα και βωμολοχικά. Τα κοινά, με ελάχιστες εξαιρέσεις ακολουθούσαν το μέτρο των 7/8, ενώ τα υπόλοιπα χρησιμοποιούσαν εξίσου και το 2/4.

Τα αποκριάτικα διέφεραν στο στίχο και τη μελωδία από τα τραγούδια των πανηγυριών που τα τραγουδούσαν επαγγελματίες ή ημεπαγγελματίες τραγουδιστές. Οι μεγάλοι χοροί γίνονταν πάντα με δυο βασικά όργανα, το βιολί και το "λαβούτο", με τρίτο όργανο (όταν υπήρχε) το σαντούρι. Το κλαρίνο έκανε μόνο σπάνια την εμφάνισή του.

Οι παλιοί Αιγινίτες οργανοπαίκτες συμμετείχαν και σε πανηγύρια των γύρω περιοχών, όπως της Ύδρας, της Εύβοιας (όπου γινόταν μεγάλη ζωοπανήγυρη) ή του Πειραιά. Πήγαιναν επίσης και με τα σφουγγαράδικα ως τις ακτές της Αφρικής. Στα ταξίδια τους μάθαιναν καινούργιους σκοπούς που τους πλούτιζαν αυτοσχεδιάζοντας.

Το λαούτο και ιδίως το σαντούρι έχουν πια παραμεριστεί. Το 1956 η Δέσποινα Μαζαράκη ηχογράφησε μια Μεσαογρίτικη κουμπανία στην οποία συμμετείχαν οι: Ηλίας Χαλδαίος (βιολί), Γιώργος Λορέντζος ή “Καρονίτης” (σαντούρι) και Μανώλης Λεούσης (λαούτο). Από τους τρεις αυτούς ζει μόνο ο τελευταίος. Κατά τη Γεωργία Κουλικούρδη, στα τέλη του περασμένου αιώνα, αξιόλογοι λαϊκοί οργανοπαίκτες ήταν οι: Γιάννης Βολιώτης (κλαρίνο), Δημήτρης Ταγκαλάκος (σαντούρι), Βασίλης Ταγκαλάκος και Γιάννης Παγκές (λαούτο). Στις αρχές του 20 αι., πάντα σύμφωνα με την ίδια πηγή, βιολί-λαούτο έπαιζαν οι εξής ζυγίες:

1. Σπύρος Λαδάς ή “Παύλακας” – Νικολής Σκριβάνος ή “Κατσούλης”
2. Βασίλης Μαρίνης ή “Ψαράτσι” – Διονύσης Τζιτζής ή “Καρλής”
3. Νικολής Μαρίνης – Σπύρος Σαντορινιός ή “Κρεβατάς”
4. Γιάννης-Μιχάλης Λουτράκης

Στα μέσα του 20ου αι. γνωστές ήταν οι ζυγίες του αόμματου Γιάννη Κουμάνη ή “Μέγα”, από

την Παχειά Ράχη (τον συνόδευε στο λαούτο ο Παναγής Στρόμπολος) και ιδίως του Γιώργου Σκριβάνου ή “Κατσούλη”, που έπαιζε με τον σαντουριέρη, αλλά και γνώστη του βιολιού, Μήτσο Παγκέ. Κι οι δυο τους ήταν εγκατεστημένοι στην Πόλη της Αίγινας. Άλλοι βιολιτζήδες με κάποια φήμη στα 1956 ήταν οι: Γιάννης Γελαδάκης (τότε πάνω από 100 χρονών) κι ο δάσκαλος του “Απορού”, Τάσος Μπόγρης ή “Μποχώρης”.

Τον παλιό καιρό, όποιος ήθελε να μάθει βιολί, ξεκινούσε συνήθως με λύρα, που εξακολουθούσε να παίζει παράλληλα με το βιολί, αλλά για τον εαυτό του ή τον στενό του κύκλο. Ένας πληροφορητής αναφέρει ότι καμιά φορά στα πανηγύρια πριν από το 1915, ο κόσμος, ελλείψει άλλων οργάνων, χόρευε με λύρα και μπουζούκι. Επίσης, ο Ηρειώτης σημειώνει ότι, στον Χορό της Λαμπρής “δεν εθεωρούντο απαραίτητα μουσικά όργανα, απαραίτητος όμως ήτο ο αοιδός με το ντέφι του”.

Δημοφιλή πανηγυριώτικα τραγούδια λίγο πριν και λίγο μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν

οι Καλαματιανοί: “Αναστασιά”, “Άς πα να ιδούν τα μάτια μου”, “Ένα νερό κυρά Βαγγελιώ”, “Έχε γεια καμμένε κόσμε”, “Μας κόψαν τον τηλεγράφο”, “Μου παρήγγειλε τ' απδόνι”, “Στον κόμπο στη ρίζα”, “Παπάκι” και “Σαν πας στην Καλαμάτα” (που το αποκαλούσαν “Μεγάλο Καλαματιανό”). Εκτός από Καλαματιανά χόρευαν και ορισμένους τοπικούς χορούς σε 2/4 (τον Συρτό “Της Παλιαχώρας τα βουνά”, τον Ντρίο, τον Μπάλλο και τη Σούστα) καθώς και ορισμένους πιο διαδεδομένους κι οπωσδήποτε επεισακτους χορούς, όπως τον Σπλυβριανό Συρτό, τους Μπάλλους: “Μάτια σαν και τα δικά σου” και “Αρμενάκι”, έναν Καρσιλαμά στον σκοπό του “Αραμπά” (9/8) και μερικά Τσαμικά, Χασάπικα και Ζεϊμπέκικα.

Πολλά από τα καθιστικά τραγούδια (του γάμου, λιανοτραγούδα, βωμολοχικά αποκριάτικα) χρησιμοποιούσαν τον σμυρνέικο σκοπό “Μπουρνοβαλιό” (“Χήρα ν' αλλάξεις όνομα”) σε διάφορες παραλλαγές, όπως συνηθίζεται ακόμα στη Μυτιλήνη. Αγαπητοί σε άνδρες και γυναίκες ήταν κι οι αμανέδες, μόνο που οι γυ-

ναίκες τους τραγουδούσαν χωρίς “μεντέτια” και πολλά “αμάν”, σε ύφος εξαιρετικά απλό και ελληνοπρεπές. Οι Αιγινίτισσες επίσης, συγκινούνταν ιδιαίτερα από τα πάθη της “λυγερής” Σούσας, που τα τραγουδούσαν όχι μόνο στον γενικότερα γνωστό σκοπό, αλλά και σ' έναν άλλο άγνωστο, αλλά ακόμα πιο εκφραστικό.

Μελωδίες μοιρολογιών, εκτός από της Μεγάλης Παρασκευής, δεν εντοπίστηκαν ως τώρα στην Αίγινα. Αλλά βρέθηκαν κάμποσες από νανουρίσματα καθώς και από κάλαντα. Την πρωτοχρονιά, εκτός από το γνωστό “Άγιος Βασίλης έρχεται” έλεγαν με τελείως άλλη μελωδία και το “Πάλιν ακούσατ' άρχοντες”, όχι όμως στους κοινούς θνητούς, αλλά στους καλόγερους και ιερωμένους. Υπήρχαν επίσης και κάλαντα των Φώτων και του Λαζάρου σε διάφορες παραλλαγές. Στην Πέρδικα μάλιστα, ηχογραφήθηκε ένα του Λαζάρου, στο σπάνιο μέτρο των 10/8 (2-3-3-2), ενώ στου Αντισοαίου, ένα εξίσου πρωτότυπο, σε μέτρο 9/8 (3-2-2-2).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον συγκεντρώνουν οι αιγινίτικες βόγες. Τις γνώριζαν αποκλειστικά οι φα-

*Βάσω Χαλδαιάκη, 1956.
Vasso Chaldaeaki (1956).*

ράδες που είχαν δουλέψει σε τράτες, πριν αντικατασταθούν τα κουπιά από μηχανές. Ακολουθούν τον δίσημο ρυθμό του κουπιού, ή του σπκώματος των διχτυών. “Στις βόγες του κουπιού”, γράφει η Δέσποινα Μαζαράκη σ’ ένα ανέκδοτο κείμενό της με τίτλο “*Θαλασσινά Τραγούδια*”, “αντικαθρεφτίζεται η κομμένη, σκληρή και κοπιαστική κίνηση του κωπηλάτη. Η βόγα του κουπιού δίνει την εντύπωση ότι είναι μια συρραφή από διάφορα παραγγέλματα με σκοπό να δυναμώνουν και να εντείνουν την κίνηση. Στις βόγες της τράτας πάλι, αντικαθρεφτίζεται η ομαλή και συνεχής κίνηση που κάνουν οι τραταροί, υποχωρώντας βήμα βήμα και τραβώντας το δίχτυ”.

*Μάρκος Δραγούμης
Μάρτιος 1990*

Παραγωγή: Μουσικό Λαογραφικό Αρχείο

Γενική επιμέλεια: Μάρκος Φ. Δραγούμης

Επιμέλεια παραγωγής: Θανάσης Μωραΐτης

Έρευνα – Ηχογραφήσεις:

Δ. Μαζαράκη – L. Berthe (1956),

Γ. Κουλικούρδη (1960),

Μ. Δραγούμης – Γ. Αννίνος (1962),

Μ. Δραγούμης (1969)

Βοήθησαν:

Λ. Εμπειρικός, Γρ. Φαληρέας, Δ. Φιωτάκης,

Α. Χαλδαϊάκης, Yvonne Hunt

Κείμενα: Γ. Κουλικούρδη, Μ. Δραγούμης

Αγγλική μετάφραση: Ηλιάνα Μέρμινγκα

Φωτογραφία εξωφύλλου:

Γιώργος Βατικιώτης ή Απορος (1918-1996). Φωτό:

Lisbet Torp

Στοιχειοθεσία / Layout / Σχεδιασμός εξωφύλλου:

AltSys

Copyright: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών 1997

Εκτύπωση: Fabel Sound

Χορηγός: Πάγκειο Κληροδότημα,

Οι Φίλοι του Μουσικού Λαογραφικού Αρχείου

Το CD αυτό αποτελεί επανατύπωση μέρους του

διπλού δίσκου (LP) “Τραγούδια από την Αίγινα”

(Μουσικό Λαογραφικό Αρχείο 1990).

Produced by Music Folklore Archive, Athens

General supervision: Markos Ph. Dragoumis

Direction of production: Thanassis Moraitis

Fieldwork – Recordings:

D. Mazaraki – L. Berthe (1956),

G. Koulikourdi (1960),

M. Dragoumis – J. Anninos (1962),

M. Dragoumis (1969)

Offered valuable assistance:

L. Embirikos, G. Falireas, D. Fiotakis,

A. Chaldeakis, Yvonne Hunt

Texts: G. Koulikourdi, M. Dragoumis

English translation: Iliana Merminga

Cover photography:

Yorghos Vatikiotis (or Aporos).

Photo by Lisbet Torp

Layout / Typesetting / Cover design: AltSys

Copyright: Centre for Asia Minor Studies 1997

Manufactured by Fabel Sound

Sponsored by The Panghion Foundation,

The Friends of the Music Folklore Archive

The items on this CD have been selected from an earlier publication (1990) of the Music Folklore Archive also entitled “Songs from Aegina” (Record album containing 2 LP’s).